

GYÖRGY SÁNDOR

A cattarói matrózlázadás

Bevezető

A cattarói matrózlázadás rövid időtartama ellenére igen jelentős szerepet foglalt el az Osztrák-Magyar Monarchia Haditengerészetének történetében. A felkelés, amelynek egyaránt okai voltak a rossz körülmények, a tétlenségre kényszerült tengerészek és emberileg érthető békevágyuk valamint a munkásmozgalom célkitűzései, mindössze három napig tartott, ugyanakkor hatása vitathatatlan a flottára, a hadvezetésre és a későbbi matrófelkelésekre is.

A második világháború után Magyarországon és Európában, elsősorban Németországban, Jugoszláviában és Csehszlovákiában kutatók és művészek is tárgyalták a témát; a zendülés mégis kevésbé kutatott.

Az ekkor keletkezett szakmunkákat óhatatlanul is jellemzi a kor stílusa és szóhasználata – sok esetben érezhető a politika ráhatása is. Magyarországon Merényi László dolgozta fel legrészletesebben a témát; 1984-ben megjelent könyve kisebb pontatlanságai és meghaladott szemlélete ellenére megkerülhetetlen a téma kutatásában. Emellett a császári és királyi flotta kutatója, dr. Csonkaréti Károly érintette a témát több könyvében is, illetve közölt néhány visszaemlékezést is.

Az általam vizsgált angol nyelvű szakirodalom általában (kisebb-nagyobb mértékben) átvette a marxista történetírás stílusát és részlegesen vagy akár teljesen meghaladott eredményeit is.

Részben emiatt, részben pedig az elenyésző számú magyar nyelvű szakmunka miatt tartom különösen fontosnak a téma újbóli feltárását, a cattarói matrózlázadás politikai felhangoktól mentes történetének megírását.

A lázadás előzményei – a helyzet 1917 végén, 1918 elején

Ahogy az Osztrák-Magyar Monarchia, úgy a tengerészet is soknemzetiségű volt, a későbbiekben ez súrlódásokhoz, problémákhoz vezetett; a cattarói matrózlázadásban is kulcsszerepet játszottak a horvát és cseh származású tengerészek, illetve a lázadásnak is volt egy nacionalista vonulata, amely élesen szembe helyezkedett a dualista államberendezkedéssel.¹

Az Osztrák-Magyar Monarchia etnikai képe alapján magától értetődő a „hajós-népek”, vagyis az olaszok és a horvátok magas aránya; a Tengeremelléken ők alkották

¹ CSONKARÉTI Károly: *Az Osztrák – Magyar Monarchia hadibajói 1867–1918*, Budapest, Kossuth Kiadó, 2010, 5; TUCKER, Spencer C. (szerk.): *The Encyclopedia of World War I: A Political, Social, and Military History*, Santa Barbara, ABC-CLIO, 2005, 158; a továbbiakban: Encyclopaedia.

a lakosság túlnyomó többségét. A tisztikar arányaiban megfigyelhető eltéréseket az okozta, hogy a német, és kisebb mértékben magyar és cseh származású tengerészek a jobb iskolahálózat és anyagi lehetőségeik miatt magasabb szintű képzettségre tehetek szert és így tölthettek be szakképzettséget igénylő altiszti és tiszt helyeket.²

A fentebb ismertetett etnikai arányok már önmagában veszélyes helyzetet jelenthettek a hadvezetés számára. Ennek ellenére megállapítható, hogy a cattarói lázadásig nem voltak jelentősebb nemzetiségi szervezkedések és ellenállás a flottában, legalább is az arányszámok tükrében.

A nehézségeket fokozták az egyre növekvő gazdasági és ellátási nehézségek (rosszabb ellátmány, ruházati utánpótlás, kevesebb szén), illetve az ellenség nyomasztó fölénye és az egyre kilátástalanabbnak tűnő háború. A matrózok rossz lelkiállapotához hozzájárult még a szabadságolás hiánya: a haditengerészet vezetése számolt egy bármikor bekövetkezhető nagyobb ellenséges akcióval, így nem csökkentették a hajók készütségi szintjét. A nehéz hajóegységek a háborús évek alatt lényegében tétlenül várakoztak kikötőikben, kifutásra csak elvéve került sor, akkor is elsősorban rövidebb gyakorlatokra, éleslövészetekre. A legénység moráljára rosszul hatott a tétlenség és az unalom – ez is az egyik fontos oka volt a matrózlázadásnak.

Mindenképp fontos megemlíteni az 1917 őszen³ lezajlott orosz forradalmat, ahol a szocialista eszméket valló erők vették át az ország irányítását és kezdték meg a háborúból való kiválást: ez utóbbi kifejezetten vonzó lehetett azok számára is, akik egyébként nem szimpatizáltak a kommunista eszmékkal. Mivel a tengerészek szinte állandóan hajóikon vagy a kikötőkben voltak, a munkásmozgalom képviselői sokkal könnyebben kapcsolatot teremthettek velük, mint a szárazföldi erők katonáival.

A munkásmozgalom közvetítésével háborúellenes röplapok is érkeztek a kikötőbe (természetesen a cenzúra megkerülésével) és ezek „bizonyos mértékben” hozzájárultak a lázadás kirobbanásához is.⁴

Szintén említésre méltó még Wilson amerikai elnök 1918 januárjában közzétett 14 pontja, amely elméletben lehetővé tette, hogy a központi hatalmak tisztességes feltételekkel kapitulálhassanak – ennek előnyeit és hatásait szükségtelen részletesebben kifejteni.

A matrózlázadás közvetlen előzményének tekinthető az az 1918 januárjában Bécsújhelyről indult sztrájkhullám, amely többek között a pólai üzemeket is érintette. A megmozdulások komolyabb eredménnyel nem jártak, ugyanakkor kétségkívül lelkesítően hathattak a már ekkor feltehetőleg lázadást szervező tengerészekre.⁵

² FALVEY, Christian – BÍLÁ, Martina: *When Czech mariners sailed the seas* <http://www.radio.cz/en/section/czech-history/when-czech-mariners-sailed-the-seas> (2014. május 22./2015. február 15.) és ZSONDA Márk: *Exrek elfeledett mindennapjai; Tengerészélet a K.K és K.u.K. Haditengerészet kötelékében* <http://kriegsmarine.hu/hk/zsmo1002m.html> (2014. május 22./2015. február 15.)

³ Az forradalom a Gergely-naptár szerint november 7-én, de az akkoriban Oroszországban használatos Julián-naptár szerint október 25-én vette kezdetét Szentpéterváron.

⁴ MERÉNYI László: *A cattarói matrózfelkelés* Budapest, Kossuth Kiadó, 1984, 34. A „bizonyos mértékben” kifejezést ebben a formában a hivatkozott mű szerzője használta.

⁵ CSONKARÉTI Károly: *Császári és királyi hadihajók*, Debrecen, Hajja és Fiai Kiadó, 2002, 142.

Kisebb rendbontásra a Pólában állomásozó hadihajókon is sor került – köztük a legkorszerűbb csatahajókon is, ezeket azonban a tisztikar, elsősorban Horthy Miklós sorhajókapitány vérontás nélkül elfojtotta.⁶ Fontos megemlíteni, hogy a kisebb hajókon szolgálóknak a nagy terhelés mellett nem volt alkalmuk, idejük szervezkedni, illetve a kisebb egységeken könnyebben alakultak ki nagyon erős bajtársi közösségek, amelyekbe tisztek és legénység egyaránt beletartoztak, nemzetiségtől függetlenül.

A cattarói lázadás későbbi vezetői is szervezkedtek már ekkor: kialakult az a kis létszámú kör, elsősorban a Sankt Georg páncélos cirkálón szolgáló tengerészekből, akik később kirobantották és vezették a felkelést. Közülük a legjelentősebb a huszonhét éves cseh Franz Rasch (Frantisek Ras) hajómester⁷ volt, aki 1905 óta szolgált a haditengerészetnél, a háború alatt kétszer tüntették ki, bajtársai, beosztottai kedvelték, komoly tekintélye volt előttük. Szintén nagy szerepet kapott a lázadásban a horvát Antun (egyres forrásokban németesen Anton) Grabar (1883) matróz. Az ő részvételében nagy szerepet játszott, hogy már két éve nem jutott haza szabadságra, fiát is csak fényképen láthatta.

Hozzájuk csatlakozott az 1899-es születésű, horvát Jerko Šižgorić matróz, fegyvermester és Hugo Sagner fedélzetmester. Raschoz hasonlóan mindhárman kitüntetett tengerészek voltak.⁸ Szintén a „körhöz” tartozott a horvát Simon Ujdor matróz és a cseh Rudolph Kreibich is, a Rudolph csatahajó karmestere is. Természetesen más hajókon is szervezkedtek a különösen elégedetlen tengerészek. A Gaa műhelyhajón szolgálók között a legaktívabb a felkelés után kivégzett horvát Mate Brničević (1891) matróz, valamint a cseh Franz Bajzel lövegmeister és a magyar Székács Lajos matróz voltak.⁹

A sztrájkok is elérték Cattarót; a hajójavító üzemek január 26-án kezdtek sztrájkba és a matrózokhoz hasonlóan békét és körülményeik, ellátásuk javítását követelték. A megmozdulás, amelyből teljesen kimaradtak a haditengerészek néhány nap alatt áldozatok nélkül véget ért.¹⁰

A helyszín

Cattaró igen jelentős flottabázissá 1916 elejétől vált; a matrózlázadás idején is jelentős kötelékek, cirkálók, rombolók és tengeralattjárók állomásoztak itt, bár a legkorszerűbb csatahajók Pólában maradtak.

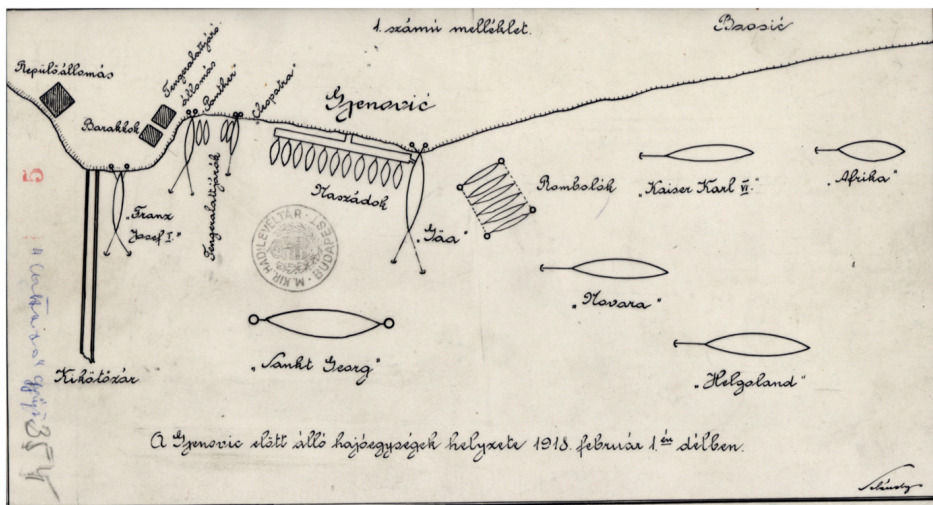
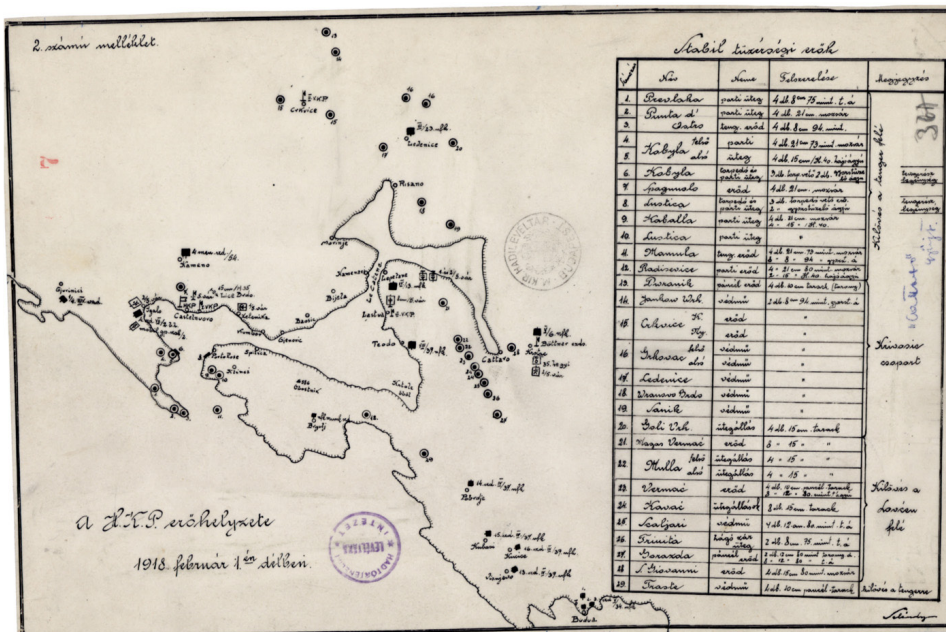
⁶ Bővebben lásd: HORTHY Miklós: *Emlékirataim* Budapest, Európa Kiadó, 1990. 106–107.

⁷ A hajómester körülbelül az őrmester tengerészeti megfelelője.

⁸ MERÉNYI, i. m. 18–19.

⁹ Uo. 26–27.

¹⁰ Uo. 42.

A cattarói-öböl¹¹

Az alábbi táblázatban láthatóak a Cattaróban állomásozó hajók, típus szerint lebontva, illetve az adott típusból rendelkezésre álló teljes mennyiség is.¹²

¹¹ A tanulmányban szereplő térképek lelőhelye: Seléndy Andor: A cattaroi matróz-zendülés 1918. február 1-én és háttere kézirat 1936 Hadtörténelmi Levéltár (HL) 189d./N. I. és 2. sz. melléklete.

¹² CSONKARÉTI (2002): 142. és 310–318. alapján.

Hajótípus	Cattaróban	Teljes mennyiség
páncélos cirkáló	2	5
gyorscirkáló	2	4
romboló	8	21
torpedónaszád	14	51
tengeralattjáró ¹³	6 ¹³	22
öreg csatahajó (toronyhajó)	3	18
öreg cirkáló	1	1

A táblázatból is megállapítható, hogy jelentős erőknek volt bázisa a kikötő, ezek kiesése, vagy átállása igen komoly nehézségeket okozott volna a Monarchia haditengerészetének, illetve kiszámíthatatlan láncreakciót is elindíthatott volna. A fenti egységek mellett még műhely-, valamint ellátóhajók is állomásoztak az öbölben, mint például a lázadásban nagy szerepet játszó Gaa műhelyhajó. Ezen kívül még nagy hatótávolságú rádióadó-vevő és tengerészeti repülőállomás (Kumbor) is települt Cattaróban. Az itt állomásozó egységek létszáma nagyjából 7000 fő volt, a parton települt négy tengerészkülönítménnyel együtt. A cirkálóraj parancsnoka és egyben a legmagasabb rangú tengerésztiszt Alexander Hansa ellentengernagy volt.

Minden fontossága mellett Cattaró megmaradt egyfajta „előretolt helyőrségnek”, azaz viszonylag kevés figyelmet kapott a főparancsnokságtól, főleg elhelyezkedése következtében.

A fentebbiekből kiderül, hogy lényegében minden „adott volt” egy lázadás kirobbanásához: nyomasztó ellenséges fölény, vesztesnek látszó háború, tétlen, unatkozó tengerészek, ellátási nehézségek és nemzetiségi ellentétek. A következő fejezetben ismertetésre kerülő lázadás is ezen „törésvonalak” mentén szerveződött és a vázolt problémák jól felismerhetőek a tengerészek követelésein keresztül is.

A lázadás – Első nap

1918. február 1-jén a délelőtti órákban még nem mutatkozott semmi jele a lázadásnak: a hajókon rendben zajlottak a napi foglalkozások (kiképzés, karbantartás, takarítás és egyéb munkálatok). A megmozdulások délben kezdődtek, amikor a tisztek szinte kivétel nélkül ebédeltek; a Sankt Georg páncélos cirkáló fedélzetén gyülekezni kezdtek a matrózok és hangos „hurra” és „békét akarunk!” kiáltásokban törtek ki.

A lázadás első perceiben a Sankt Georgon egy kisebb csoport, mintegy 30-50 fő feltörte a hajó fegyverraktárát és feltűzött szuronnal lezárták a hajó feljáróit – mintegy csapdába ejtve a fedélzet alatti szinteken tartózkodókat.

¹³ A Monarchia bűvárnaszádjai mellett egy német tengeralattjáró-ellátó állomás is települt itt, változó számú német bűvárnaszáddal. Az összes hajó egy időben szinte sosem volt a kikötőben.

A matrózok egy lejárta felé szorították az őrség törzsaltisztjét megsebesítették az elsőtisztet, Egon Zipperer von Arbach korvettkapitányt.¹⁴

A lázadó matrózok közben megkezdték előrenyomulásukat a fedélzet alatt a hajó hátsó részébe, a tiszt étkező és szállások felé. Útközben lövöldöztek és minden berendezést vagy megrongáltak, vagy a vízbe dobálták, illetve az egyik gyors-tűzelő ágyúból vaklőszerrel lövéseket adtak le – a löveget a magyar Schach Ferenc matróz kezelte.¹⁵

A felkelésnek már ekkor voltak ártatlan áldozatai: a be nem avatott matrózok és altisztek közül többen igyekeztek csillapítani a kedélyeket; Mayer törzsgépmester, aki semmit sem tudott a lázadásról, rendreutasított egy matrózt, aki fegyverét egy altisztre szegezte – a matróz erre azonnal agyonlőtte.

A felkelők ez idő alatt bevonták a tengernagyi lobogót és azt vörös zászlóval – a tengerészeti jelzőrendszerben a kettes szám jele – helyettesítették, ugyanakkor a Császári és Királyi Haditengerészet lobogója is legtöbb esetben helyén maradt a későbbiekben is. Az, hogy a haditengerészet lobogója is helyén maradt, ellentmond annak, hogy egyértelmű, szervezett kommunista/szocialista felkelés tört volna ki.

A kikötőben több hajón is hasonló események játszódtak le, ugyanakkor a lázadás nem érintett minden egységet (főleg a kisebb hajók voltak ez alól kivételek) és a parton állomásozó csapatokra sem volt hatással.¹⁶

A Rudolph toronyhajón lezajlott eseményekkel kapcsolatban Csonkaréti Károly – mivel a hajónaplót senki sem vezette február 1-3. között – dr. Neklan Velebil hajóorvos naplóját idézi: „...1918 február 1-jének estjén a fellázadt matrózok a tisztet és a parancsnokot bezárták kajútjaikba és töltött fegyverrel álltak őrt ajtajaik előtt. Legénységi kosztot kaptak és kajútjaikat csak ór kíséretében hagyhatták el vacsorakor. A hajó parancsnokává Budil altisztet választották, (...) a hajótüzérség parancsnokává pedig még távollétében a német Hugo Sagnert.”¹⁷

A Gaa-t Brničević, Bajzel és Székács vezetésével szintén hamar birtokukba vették a lázadók; áldozatok itt nem voltak. A Kaiser Karl VI-on is lefegyverezték a tisztet, de itt szinte azonnal megegyezett Franz Heinrich, a lázadók vezetője a parancsnokkal: a tiszt szabadon mozoghattak, a legénységgel azonos ellátást kaptak és ellenséges támadás esetén visszavehették a parancsnokságot.

A lázadók ugyanakkor nem tudták átvenni a parancsnokságot a Kaiser Franz Joseph I. csatahajón és a Helgoland gyorscirkálón, bár késő délután, fenyegetés hatására mindkét egységen felvonták a vörös zászlót. A Novara gyorscirkáló is csak részlegesen jutott a felkelők birtokába. A Monarch partvédő csatahajó csatlakozott a

¹⁴ Egyes források szerint Zipperer korvettkapitányt akkor érte a lövés, amikor megpróbálta kicsavarni a gőzsíp zsinórját egy matróz kezéből. CSONKARÉTI Károly: *Ha tengeren vesznek, ki sirat meg engem?* Budapest, Kornétás Kiadó, 2012 170., SONDHAUS, Lawrence: *Austro-Hungarian naval mutinies in World War I.* in HATHAWAY, Jane (ed.): *Rebellion, Repression, Reinvention: Mutiny in Comparative Perspective* Greenwood Santa Barbara, ABC–CLIO, 2001. 199.

¹⁵ MERÉNYI, i. m. 55.

¹⁶ CSONKARÉTI (2012): 170–171, és CSONKARÉTI (2002): 143.

¹⁷ CSONKARÉTI (2002): 155.

lázadáshoz, így a hat nagyobb egység közül csak három állt egyértelműen a felkelők oldalára.¹⁸

A lázadás első vezetője Anton Grabar II. osztályú matróz lett, ő személyesen követelte Hansa ellentengernagytól a békét és a legénység hazabocsátását, élelmezésük és ruházati ellátásuk feljavítását, valamint több szabadságot. A fentiekből megállapítható, hogy a lázadás fő oka a rossz életkörülményekben keresendő. Az ellentengernagy felszólította a lázadókat, hogy követeléseiket foglalják írásba, majd jelentette az eseményeket a főparancsnokságnak.¹⁹

Hansa ellentengernagy mintegy elismerte a lázadókat tárgyalófélnek, akik szintén hajlottak a békés megoldásra, nem volt céljuk a tisztek meggyilkolása vagy bármiféle bosszúállás – marxista terminológiával élve az osztályharc és annak szempontjai nem jelentek még meg a lázadók ideológiájában.

Néhány hajó, főleg a könnyű egységek, amelyeket nem érintett nagy arányban a lázadás, megkísérelte elejét venni súlyosabb eseményeknek: a német tengeralttjáró-különítmény parancsnoka, Ackerman korvettkapitány felajánlotta, hogy megtorpedózza a Sankt Georgot és a Gaa-t, de nem kapott erre engedélyt a parancsnokságtól. A Csepel romboló a Sankt Georg jobb oldalához manőverezett és torpedóvető készülékével célba vette a cirkálót. A cirkáló egyik könnyű lövegével ekkor Brničević matróz leadott egy lövést a Csepelre, ami nem talált, de a romboló ezután visszavonult. A Helgolandon végül felvonták a vörös zászlót, de a császári lobogó is a helyén maradt, kifejezve ezzel egyfajta szolidaritást, „jóindulatú semlegességet”.²⁰

A Sankt Georgon megalakult a Központi Matróztanács, amely átvette a szolgálát irányítását; nem bomlott fel a katonai rend és fegyelem, annak megtartására az első rövid időszakot leszámítva nagyon kínosan ügyeltek a felkelők! A tanács hét tagból állt, hat matróz mellett a vezető Rasch hajómester lett.²¹

Figyelemreméltó, hogy a lázadásban elsősorban matrózok és altisztek vettek részt (később vette át az irányítást Anton (Antun) Sesan tengerészzászlós, egy alacsonyabb rangú tiszt), és nemzetiségi összetételükben is túlnyomó többséget képviseltek a szláv tengerészek.

Az első intézkedések között szerepelt a tisztek lefegyverzése; az irányítást mindenhol a legénység kijelölt vagy megválasztott tagjai vették át. A lázadók megkövetelték, hogy az összes hajóegység vonja fel a vörös zászlót: ennek viszonylag sok egység eleget tett, de ebben szerepet játszott a cirkáló 24 cm-es fő tüzérségének elrettentő ereje is.

¹⁸ MERÉNYI, i. m. 57–59., 61. és 64.

¹⁹ CSONKARÉTI (2012): 172–173.

²⁰ MERÉNYI, i. m. 59, 65. és 77.

²¹ CSONKARÉTI (2012): 171; CSONKARÉTI (2002): 144–145; SONDHAUS (2001): 201. A tanács tagjává választották Grabart, Sizgoricot, Brničevićet, Ujdort, Kreibichet és a lengyel származású repülőgépszerelőt, Gustaw Stonawskit is. MERÉNYI, i. m. 62 – 63.

Fegyveres járőrök indultak a partra is, ezek sorsáról azonban nem rendelkezünk pontos információkkal. Annyi bizonyos, hogy ezek találkoztak a parti erőkkel, de összetűzésekről nem szólnak a jelentések.²²

Hansa ellentengernagy és a még viszonylag szabadon mozgó tisztek sem tétlenkedtek: a cirkálón tönkretették a nagyhatótávolságú rádióleadót ezzel lehetetlenné téve, hogy a lázadók a hátországgal, illetve Olaszországgal kapcsolatba lépjenek.²³

Az események ismeretében megállapítható, hogy sem a felkelők, sem a császárhoz hű erők nem törekedtek fegyveres megoldásra, tűzkiváltásra csak egy alkalommal került sor.

Mindkét fél meglepő higgadtságot és türelmet tanúsított; ebben kulcsszerepet játszott Hansa ellentengernagy. A lázadásról természetesen Pólában (és rövidesen Bécsben is) tudomást szereztek. Hansa ellentengernagy 2 óra után tudtatta a parancsnoksággal a lázadás tényét, és később is folyamatosan tájékoztatta Pólát és a cattarói parancsnokságot.²⁴ A parancsnokság első sürgönye szerint „*uralkodónk minden erejével a békén munkálkodik (...) mindenki térjen vissza kötelességéhez*”.²⁵

Az előzmények ismeretében a 17 órakor átnyújtott követelések jelentős része emberileg teljes mértékben érthető, kiválóan jellemzik a több éve harcászultságban lévő és mégis tétlen, rossz körülmények között élő tengerészek helyzetét és lelkiállapotát.

„I. Amit akarunk!

1. *Intézkedéseket kell tenni egy azonnali, általános béke megkötésére.*
2. *Teljes politikai függetlenség más hatalmaktól.*
3. *Békekötés az orosz demokratikus békejavaslatok alapján, „annexió nélküli béke” stb.*
4. *Teljes leszerelés és önkéntes milícia felállítás.*
5. *Népek önrendelkezési joga.*
6. *Lojális válasz Wilson jegyzékére*
7. *A bevonultak hozzátartozói részére hatékony támogatás és elegendő (megfelelő) ellátásuk élelmiszerral és ruhaneművel.*
8. *Demokratikus kormányformák: a kormányzatok demokratizálása.*

II.

1. *Az elégtelen élelmezés miatt el kell hagyni minden szükségtelen munkát és gyakorlatot. A munkáscsoportok részére külön élelmezési kiszábat.*
2. *Több és hosszabb kimenő.*
3. *Legalább hat havonta 31 nap szabadság az utazási napok nélkül. Ugyanez vonatkozzék a tisztekre is.*
4. *Bevezetése az emberhez méltó és gyors szabadságosvonatok indításának, a szabadságoltak részére az élelmezési illeték felemelése és esetleg az élelmezés természetbeni kiadása.*

²² MERÉNYI, i. m. 91.

²³ CSONKARÉTI (2012): 171–172. és CSONKARÉTI (2002): 144.

²⁴ MERÉNYI, i. m. 75.

²⁵ CSONKARÉTI (2002): 144.

5. Igazságos élelmezés a hajókon. Tisztek és legénység ugyanazon konyhán kosztoljon.
6. Úgy a tisztek, mint a legénység jobb dohányellátása.
7. A levélcenzúra megszüntetése.
8. Némely hajók és naszádok különleges kívánságainak tekintetbe vétele.
9. Ennek a tüntetésnek nem lehet semmi néven nevezhető megtorlása.²⁶

A követeléseket elemezve – az emberileg indokolt igényeken kívül (jobb ellátás, több szabadság, család támogatása) megállapíthatóak a következők:

- A tengerészek rossz körülmények között éltek, azonban a nehézségek elérték a hátországot is. Erre utal például a szabadságon lévők élelmiszerkiszabatatának természetbeni kiadása; ezt adott esetben hazavihették családjuknak.
- A lázadók ekkor még nem tervezték a Monarchiától történő elszakadásukat, sem az államforma megváltoztatását, ugyanakkor demokratizálódást mindenképp el szerettek volna érni; természetesen voltak közöttük ekkor is elszakadáspártiak, de nem többségben.
- A legénység, de az altisztek biztosan ismerték mind Wilson 14 pontját, mind pedig az orosz „demokratikus békejavaslatokat”.
- Ekkor a tiszteket, bár lefegyverzésükről érthető okok miatt gondoskodtak, még nem tekintették ellenségnek, sem osztály, sem más alapon.

A békekövetelés is teljességgel érthető a legénység szempontjából úgy is, hogy az itteni hajóegységek jelentős része nem vett részt ekkoriban közvetlen harcscselekményekben mértékben.

Az egyes egységek különleges kívánságairól csak kevés adattal rendelkezünk, de feltehetőleg ezek is szociális jellegűek, illetve bizonyos mértékben technikai, vagy kényelmi vonatkozásúak lehettek.

Hansa ellentengernagy a követelések átvétele után hosszas tárgyalásokat folytatott a küldöttekkel, elmagyarázta, hogy mely követeléseket teljesítheti és melyek esnek hatáskörén kívül; a megbeszélés nyugodt hangulata alapján a tisztek többségében az a vélemény alakult ki, hogy a „*mozgalom elültnek tekinthető, és másnap reggelre a fegyelem helyreáll.*”²⁷

Ami teljesen felforgatta a helyzetet, az Rasch hajómester érkezése volt: ő csak az említett tárgyalás után érkezett a Sankt Geogra és azonnal átvette a lázadás irányítását; üzent a még nem csatlakozott hajóknak, hogy húzzák fel a vörös lobogót és csatlakozzanak a lázadáshoz, ellenkező esetben löni fogják őket.

Mindeközben a parti erők sem tétlenkedtek: Guseck tábornaszernagy az I. Védőkörlet-parancsnokságon teljes riadót rendelt el, megtiltották a hajók mozgását és a legénység partraszállását.²⁸

²⁶ CSONKARÉTI (2012): 172–173; CSONKARÉTI (2002): 144 – 145.

²⁷ CSONKARÉTI 2012 173.

²⁸ CSONKARÉTI (2012): 173.

Hansa ellentengernagy kérte a táborszernagyot, hogy „*ne tegyen semmiféle erőszakos lépést a cirkálóflotta parancsnokságával való egyeztetés nélkül.*”²⁹

Figyelemre méltó, hogy az első órák után nem voltak kilengések, erőszakoskodások, részeg mulatozás, illetve a fegyvereket és robbanóanyagokat is ugyanolyan gondossággal őrizték.

Második nap

Február 2-án reggel befutottak az erősítésként igényelt szárazföldi csapatok első egységei³⁰ és a reggeli órákban emellett megindult a települések kiürítése.³¹ Dél előtt a táborszernagy három órás ultimátumot adott lázadó egységeknek: „*Felszólítom a Cirkálóraj és az V. csatabajó-osztály legénységének bizalmi férfait, hogy az összes tengerész legénységgel a rendhez és a fegyelemhez haladéktalanul térjenek vissza.*”³²

A távlati célokkal nem rendelkező és elég szervezetlen felkelők között a felszólítás hatására még inkább eluralkodott a fejtelenség; válaszokat sem elfogott tisztjeik, sem választott vezetőik nem tudtak adni.

Dr. Velebil így számolt be a Rudolphon uralkodó állapotokról: „*Amikor a fedélzetre érkeztem, mert orvosként szabadon mozoghattam, Budil azzal a hírrel fogadott, hogy Pólában, Prágában, Szarajevóban és Mostarban kitört a forradalom és itt a háború vége. (...) A hajón egyébként addig soba nem tapasztalt zűrzavar uralkodott. Értelmetlen, felelőtlen hírek érkeztek, de senkit nem érdekelt, honnan. A matrózok híreket vártak a Központi Matróztanácstól, és közben előkészültek a harcra. 10 órakor Budil közölte velem, hogy most szólította fel a Rudolph-ot a hadikikötő-parancsnokság Castelnuovóból: vonják be 15 óráig a vörös lobogót, mert ha nem hajtják végre ezt a parancsot, a Spagnuolo-erőd tüzelni fog a hajóra. A Központi Matróztanácstól viszont azt a fenyegető üzenetet kaptuk, hogy ha a Rudolph bevonja a vörös lobogót, szétlövik. Budilnak azt a szerény megjegyzést tettem, hogy amíg az ultimátum lejár, elegendő ideje marad a kazánok felfűtésére és 15 órára (az ultimátum határideje 15 óra 30 volt), a hajó már egyesülhet az öböl közepén álló többi egységgel, amelyek már tegnap délután felvonták a vörös lobogót. Erre Budil elrendelte a kazánok befűtését és a harcra felkészültséget.*”³³

A visszaemlékezés kiválóan szemlélteti a helyzetet: a felfordulást, egyes hajók „két tűz közötti” helyzetét és azt, hogy az altisztek (bármilyen kiválóak is voltak szakterületükön), nem rendelkeztek a szükséges képzettséggel ekkora egységek irányításához.

A Központi Matróztanács el akarta érni, hogy mindkét parlament (az osztrák és a magyar) képviselőket küldjön a Bocché-ba (ez ismét azt mutatja, hogy követelésük megvalósítását a regnáló hatalomtól várták). Emellett követelték, a zendülésben

²⁹ MERÉNYI, i. m. 77.

³⁰ Uo. 92.

³¹ Uo. 93.

³² CSONKARÉTI (2012): 174.

³³ CSONKARÉTI (2002): 155–156.

résztevők büntetlenségét és azt, hogy a legénység megbízottai hetente egyszer, tisztek jelenléte nélkül megvitathassák a matrózok kívánságait.³⁴

Ebből a „határozat-csomagból” is látszik, hogy a felkelők eredeti céljaiktól nem tértek el – előző napi követeléseik is érvényben maradtak, ugyanakkor a felkelés vezetői némileg „visszakoztak” is. Ennek oka a beérkezett erősítésekben és abban keresendő, hogy nem tudtak sem belföldön, sem külföldön támogatókat szerezni.

A délelőtti ultimátum mindenképp fordulópontot jelentett a lázadásban: a tanácstalan tengerészekkel újra tárgyalt Hansa ellentengernagy és figyelmeztette őket a várható következményekre. Ugyanakkor „13 órakor a kumbori repülőállomásról megérkezett Rasch címzetes hajómester egy motorcsónakon, amelyen vele volt Anton Sesan tartalékos tengerészzászlós, és ettől a pillanattól kezdve kedvezőtlenülre fordult a további tárgyalások menete.”³⁵

A repülőállomáson szolgálatot teljesítő 25 éves zászlós³⁶ ekkor vette át a felkelés irányítását; először olasz és horvát nyelven lázító beszédet tartott a legénységnek – ki-nevezte magát parancsnoknak, majd tájékoztatta a matrózokat, hogy olyan táviratok birtokában van, amelyek szerint az angol, olasz és francia flottában is kitört a forradalom, amely átterjedt a kikötőkre és a parti városokra is. Sesan zászlós ezek mellett követelte a parancsok pontos betartását és azt is, hogy a **legénység ellenségként kezelje tisztjeit, mert azok a mozgalom sikerét veszélyeztetik** (kiemelés tőlem – GyS).³⁷

Mindenképp figyelemre méltó, hogy a zászlós már nem elszigetelt lázadásról, hanem mozgalomról beszélt, amely ráadásul a szembenálló feleknél egyaránt megindult; a híreket nem lehetett ellenőrizni, azok valóságtartalmát Sesan zászlós más-sal nem támasztotta alá.

A zászlós fellépésével a javarészt szociális követelések miatt kirobbant zendülés teljesen új irányt kapott: a „forradalmi szál” mellett később felbukkant egy nemzetiségi vonal is, amely ilyen alapon képzelte el a Monarchia szétzúzását és felmerült az ellenséghez való átállás lehetősége is.

A zendülés „helyi jellegét” és hátterét mutatja az is, hogy a legénység zömében a zászlós kijelentései visszatetszést keltettek; a forradalmi eszmék nem terjedtek el a tengerészek között, illetve a Monarchiához és az elitnek számító tengerészethez való kötődés erősebb volt a „nemzetközi szolidaritásnál”, főleg hogy egy ellenséges ország képezte a szolidaritás tárgyát. Ebben az is szerepet játszott, hogy a katonák hajlamosak állomáshelyüket egy idő után otthonnak tekinteni, amely biztonságérzetet ad nekik és így nehezen válnak meg tőle. Szintén tényező lehetett a megtorlástól való félelem: abban bízhattak, hogy a zendülést kisebb büntetéssel megússzák, de abban is biztosak lehettek, hogy egy esetleges kifutás súlyos harcokkal is járhat, és kemény megtorlást von maga után.

³⁴ MERÉNYI, i. m. 94–95.

³⁵ CSONKARÉTI (2012): 174.

³⁶ GUTTRIDGE, Leonard F. *Mutiny: A History of Naval Insurrection*, Annapolis, Naval Institute Press, 2006, 158. A zászlósnek bizonyos források szerint komoly szerencsejáték-adósságai is voltak és hogy elkerülje az ezzel kapcsolatos „felelősségre vonást”, a felkeléshez csatlakozott. SONDHAUS (2001): 201.

³⁷ CSONKARÉTI (2012): 174.

Sesan zászlós a nap folyamán visszatért a kumbori repülőállomásra „három övébe tűzött revolverrel” és követelte a pilótáktól, hogy hajtsanak végre légicsapást a kikötői létesítmények ellen, azonban a repülők megtagadták ezt.³⁸

„A zászlós nacionalista alapon állt szemben a Monarchiával és az antant híve volt. Céljai tehát nem tekinthetők azonosnak a matrózokéival. (...) Azt fejtegette, hogy a Bocche (a Cattarói-öbölrendszer) valójában egérfogó, a felkelőknek el kell hagyniuk és át kell menniük Itáliába. Sesan szavai visszatetszést keltettek. - Mit? Álljunk át az ellenséghez? - kiáltozták felháborodottan a matrózok. Sesan látta, hogy túllőtt a célon, taktikát változtatott. Azt állította, hogy az olasz flottában is lázadások vannak, s így segíthetnek a felkelő olasz matrózokat.”³⁹

A lázadók törekeny egysége Sesan zászlós fellépése után végképp megbomlott: a legtöbb hajón helyreállt a rend, bevonták a vörös lobogót és elhajóztak a zendülő egységek közeléből. Elsőként a Novara és a Helgoland cirkáló, valamint hét romboló szedte fel horgonyát és hajózott át a belső öbölbe. A Novara hajónaplója így számol be erről: „1918. február 2. (...) 200-an hagyták el a cirkálót. Az első tiszt előkészíti az orrárboc vörös lobogóját lobogócserére, pedig három matróz védi. Ellenállásukat leküzdí. Az emberek az első fedélzetre robnak, hogy megakadályozzák az orrárboccon lengő »2« (vörös) kódlobogó bevonását. (...). Kaiser Karl VI. azzal fenyeget, hogy lő, ha a Novara kifut. Novara parancsnoka (herceg Lichtenstein János fregattkapitány) közli Kaiser Karl VI.-tal, ha tüzet nyit, torpedóvetéssel elsüllyesztik. (...) 2 óra 30 perc. Be Catenébe. Állj...”⁴⁰

A helyzet átláthatatlansága megállapítható a hajónapló részletéből, ahogy az is, hogy a fenyegetőzések ellenére a felek továbbra is a békés rendezést pártolták, noha ezt így feltehetőleg sosem fogalmazták meg. A helyzet kezelésében az egyes hajókon nagyon nagy szerepe volt a tiszteknek és altiszteknek; a Novara parancsnoka és elsőtisztje határozott fellépésükkel vérontás nélkül szerezték vissza a hatalmat a hajó felett, ugyanakkor lehetővé tették a zendülő legénység távozását, majd vonták ki a cirkálót a lázadásból.

A Novara után nem sokkal érkezett Catenébe a Helgoland, majd estig a rombolók és kisebb egységek. A könnyű egységek ezzel a maguk részéről befejezettek nyilvánították a lázadást.⁴¹

2-án a kora délutáni órákban zajlott le a cattarói matrózlázadás egyetlen komolyabb fegyverhasználata. A Rudolph-ra nyitott tüzet a partvédő tüzérség, amikor az megindult, hogy csatlakozzon az öböl közepén álló lázadó egységekhez.⁴²

Az esetről dr. Velebil naplója így számol be: „Amikor elindultunk, a két ideiglenes parancsnok, Budil és Sagner társaságában a hídon álltam. A hajón minden rendben volt, az ütegek harcra készen, az emberek harcálláspontjukon. (...) Abban a pillanatban, amikor elhagytuk Spilicát, felcsattantak a parti lövegek első lövései. Ezt eleinte üdvövéseknek véltük. De amikor újból dördültek a lövések, egy szétronsolt mentőcsónak darabjai hullottak ránk. Amikor Sagner felé fordultam, az szétvetett karokkal, összezúzott fejjel fekiúdt a lábammal.

³⁸ GUTTRIDGE, i. m. 159.

³⁹ MERÉNYI, i. m. 100.

⁴⁰ CSONKARÉTI (2012): 175.

⁴¹ UO. 175, MERÉNYI, i. m. 108–109.

⁴² UO. 103–104.

Levitettem a kötözőhelyre, ahol a következő másodpercben megjelent a kétgyermekes Dvorák, akit egy szülőnk sebesített meg a fülén. (...) A lövések a Celo Brd-i ütegtől jöttek, amely mintegy 20 lövést adott le ránk és csak akkor hallgattot el, amikor hajónk az öböl közepére érkezett. Micsoda szomorú kifutás volt! Holttesttel, sebesültekkel a fedélzeten, félárbocra ereszített lobo-góval. A hajók döbbenet fogadtak bennünket. A lelkesedés helyett, amelyet a csatlakozásunk feletti örömük miatt vártunk, félelmetes csend. Sok tengerész szemében láttam könnyet csillogni, amikor tisztelegtünk a holttest előtt...⁴³

Mialatt a könnyű egységek elhagyták az öblöt, a Sankt Georg fedélzetén Sesan zászlós lefegyvereztette a magyar és német legénységet; a zendülés ekkor fordult át nemzetiségi felkelésbe, amely a Monarchia megdöntésére és azok „államalkotó nemzetei” ellen irányult. A zászlós, a felkelés vezetői közül egyedüliként rendelkezett világos hosszú távú elképzelésekkel: célja egy vagy több szláv állam létrehozása, illetve a Cattaróban állomásozó zendülő egységek Olaszországba hajózása volt. Ennek megfelelően gőzkészültséget rendelt el, valamint megfelelő hajózási térképeket is beszerzett.⁴⁴ Hansa ellentengernagy ebből, és néhány hűséges tengerész közléséből arra következtetett, „*hogy a zászlós terve a hajókkal elhagyni a kikötőt és áthajózni Olaszországba.*”⁴⁵

Délután újabb tárgyalás kezdődött, amin csak Rasch hajómester jelent meg.⁴⁶ Miután Hansa ellentengernagy figyelmeztetett a várható véráldozatra, Rasch a következő kétségbeesett kijelentést tette: „*minden forradalomban kell, hogy vér folyjon és nekem mindegy, hogy ma vagy holnap akasztanak fel, de az egész haditengerészet a mi hátunk mögött áll (...) A tisztekben elvesztettük a bizalmunkat, mert maguk sem tudják a számunkra megfelelő körülményeket biztosítani, de ebben nem is maguk a hibásak, hanem az államrendszerünk. A helyzet itt most azonos az oroszországgal, a rendszert kell összetörni.*”⁴⁷

A fennmaradt forrásokban ez az első utalás az orosz forradalomra, illetve a fennálló rendszer eltörlésére. A hajómester azon kijelentése, hogy az egész haditengerészet támogatja az ügyüket, felettből furcsának tűnhet, főleg úgy, hogy eközben a gyorscirkálók és a rombolók már kivonták magukat a lázadásból. A Matróztanács több alkalommal próbált kapcsolatba lépni a bécsi és budapesti parlamentek ellenzékével, elsősorban az osztrák szociáldemokrata Victor Adlerrel és Károlyi Mihállyal, de nem jártak sikerrel.⁴⁸

A lázadók összezavarodtak és kezdtek kifáradni (az elmúlt két nap alatt sok pihenésre nem volt lehetőségük); eddig is törékeny egységük megbomlott, a mérsékeltebb és radikálisabb csoportok egymás ellen fordultak – egy mérsékeltebb tengerészt, bizonyos Horowiecz fegyvervizsgálót kis híján meglincseltek, miután sürgette a parancsnokság ultimátumának elfogadását.⁴⁹

⁴³ CSONKARÉTI (2002): 157–158.

⁴⁴ Uo. 148.

⁴⁵ CSONKARÉTI (2012): 176.

⁴⁶ CSONKARÉTI (2002): 148–149.

⁴⁷ CSONKARÉTI (2012): 176., SONDHAUS (2001): 202.

⁴⁸ MERÉNYI Uo. 96.

⁴⁹ Uo. 97.

Eközben Guseck tábornagy is értesült arról, hogy Pólából kifutott a III. csatahajóosztály és érkezésük 3-án reggelre várható.

A három csatahajó (és 4 kísérő romboló, valamint 8 torpedónaszád) már 2-án reggel 7-kor megindult Pólából. A csatahajók parancsnokai Grund Frigyes, Paul Stupar és Ludwig Haindl sorhajókapitányok voltak, valamint velük tartott a törzsfőnök, Alfred Wilhelm fregattkapitány és segédtisztje, Erich Schenta von Seedank sorhajóhadnagy is. A különítmény parancsnoka Karl Seidensacher ellentengernagy volt.⁵⁰

Ezek alapján megállapítható, hogy Horthy Miklós sorhajókapitány, aki ekkor a Prinz Eugen csatahajó parancsnoka volt, nem volt a Cattaróba induló különítménnyel, a felkelés egész ideje alatt hajóján tartózkodott, Pólában.

Sem a külföldi szakirodalom, sem a magyar források nem részletezik Horthy állítólagos szerepét. Különleges megbízottra sem volt szükség – a lázadás leverésére elegendő erő állt rendelkezésre, a megtorlásra pedig adott volt a katonai ügyészség és a hadbírószervezet. Horthyt február 1-jén, a lázadás napján⁵¹ nevezték ki a Prinz Eugen parancsnokává; nagyon valószínűtlen, hogy az egy napja kinevezett parancsnokot, aki ráadásul határozott fellépésével megakadályozza a pólai rendbontást, ilyen helyzetben elvezényeljenek más feladatra. A „Horthy a cattarói hóhér” mítoszsal jelen dolgozatban terjedelmi okok miatt nincs lehetőség bővebben foglalkozni.

Közben Cattaróban tovább romlott a zendülők helyzete: a délután folyamán a matrózok kérésére a Kaiser Karl VI. páncélos cirkálón is bevonták a vörös lobogót és a cirkáló fél 7-kor elhajózott a Teodói-öböl közepéről. A Sankt Georg lövetéssel fenyegette meg távozó testvérhajóját, de tűzkiváltásra végül nem került sor.

A lázadóktól különvált és a belső öbölbe érkezett hajók közül néhányat természetesen „fenntartásokkal kezeltek” Heyssler erői, de ez a körülmények fényében érthető volt. Estére már csak három nagy egységen, a Sankt Georgon, a Rudolphon és a Gää-n lengett a vörös lobogó.

Sesan zászlós, látva a kedvezőtlen fejleményeket, javaslatot tett Rasch hajómesternek, hogy legalább a Sankt Georg hajózzon ki, miután partra tették a magyar és német legénységet, azonban a hajómester határozottan elutasította az indítványt. A parton közben állást foglaltak az erősítésnek odavezényelt egységek és Guseck tábornagy egy utolsó ultimátumot intézett a felkelőkhöz, amely értelmében 3-án reggel 10 óráig van lehetőségük letenni a fegyvert. A kikötőparancsnok bízott abban, hogy addig befut a III. csatahajóosztály és így elkerülhető lesz a fegyveres harc, amely mindenképp súlyos ember- és anyagvesztésekkel járna.⁵²

Harmadik nap

A lázadás végül a február 3-ra virradó éjjel lényegében „felszámolta önmagát”: a Matróztanács a kifutás lehetőségét elvetette, de a fegyverletétel mellett sem fog-

⁵⁰ CSONKARÉTI (2012) 177.

⁵¹ CSONKARÉTI Károly: Horthy, a tengerész Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993. 119. o.

⁵² CSONKARÉTI (2012): 177–178, CSONKARÉTI (2002): 149–150, GUTTRIDGE, i. m. 159.

lalt állást. A lázadók egyre csüggedtebbek voltak, egyre több hajó vonta be a vörös zászlót. A matrózok először a Rudolphon és a Gaa-n adták vissza a hatalmat a tiszteknek, majd példájukat a Sankt Georg kivételével a többi egység is követte.⁵³

Mikor reggel befutott a III. csatahajóosztály, már csak a Sankt Georg volt a lázadók kezén; hamarosan a páncélos cirkáló is jelentette, hogy szavazással döntenek a továbbiakról. Közben Sesan zászlós a kumbori repülőgép-állomásról 8 óra 25 perc kor két pilótával Olaszországba repült, ahol mindhármukat internálták.⁵⁴

A Sankt Georgon 9 órára bevonták a vörös zászlót, Hansa ellentengernagy 10 perccel később jelentette feletteseinek, hogy *„Tengernagynak és tiszteknek az esküjéhez bű maradt legénységgel sikerült 9 órakor a hatalmat magukhoz ragadniuk. Közlelbbi pontos jelentés következik. Hansa ellentengernagy, cirkálóflottilla parancsnok.”*⁵⁵

A III. csatahajóosztály bevetésére nem volt szükség. A lázadás véget ért...

Következmények

A lázadást, amelyben mintegy 3-4000 ember, tehát a helyőrség mintegy fele részt vett, nem követte komoly megtorlás; 4 halálos ítélet született és további két főt ítétek hosszabb börtönbüntetésre.⁵⁶ Az enyhe megtorlás annak fényében érthető, hogy a tengerészet vezetése az események után nem akarta tovább „hergelni” a nemzetiségeket. Több eljárás alá vont matrózért közbenjárt a Victor Adler, büntetésüket így sikerült csökkenteni, de a halálos ítéleteket nem befolyásolhatták.⁵⁷

A felkelők közül első körben, mintegy 7-800 főt tartóztattak le,⁵⁸ közülük mindössze 40 ellen emeltek vádat, köztük a Központi Matróztanács tagjai és egyes „aktívabb” matrózok ellen.

A felkelés több vezetője elmenekült és a helyi lakosság rejtegette őket,⁵⁹ ugyanakkor a hadvezetés sem mozgatott meg minden követ a tettesek kézre kerítésére.

A statáriális bíróság február 10-én meghozta ítéletét: a 8 vádlottból négy főt ítétek halálra: Rasch hajómestert, Grabar matrózt, mint a lázadás fő szervezőit és vezetőit (Sesan zászlóst leszámítva), valamint Brničević matrózt, aki egy könnyű löveggel rálőtt a Csepel rombolóra, illetve Jerko Šižgorić matrózt, akit Zipperer korvettkapitány meglövésével vádoltak.⁶⁰ Mellettük Franz Bajzel 10 és Székács Lajos 5 évi börtönbüntetést kapott, a másik két vádlottat felmentették.⁶¹ Az elítélteket február 11-én „katonához méltón” főbelőtték.⁶²

⁵³ MERÉNYI, i. m. 117–122.

⁵⁴ CSONKARÉTI (2012): 178; GUTTRIDGE, i. m. 159.

⁵⁵ CSONKARÉTI (2012): 178.

⁵⁶ SONDHAUS (2001): 202.

⁵⁷ GUTTRIDGE, i. m. 159.

⁵⁸ MERÉNYI, i. m. 126.

⁵⁹ Uo. 129–130.

⁶⁰ Uo. 142., SONDHAUS, Lawrence: *The Naval Policy of Austria-Hungary, 1867–1918: Navalism, Industrial Development, and the Politics of Dualism*, West Lafayette, Purdue University Press, 1994, 320.

⁶¹ MERÉNYI, i. m. 142.

⁶² Uo. 149.

Megállapítható, hogy a tengerészet vezetése gyorsan és viszonylag csendesen le akarta zárni a számukra kellemetlen lázadást és inkább az enyhe ítéletekkel, mint véres megtorlással igyekezett hasonló eseményeknek elejét venni.

A 800 őrizetbe vett tengerész közül májusban sokakat elengedtek, viszont 379 fő börtönben maradt; 43%-uk horvát és szlovén, 20 %-uk olasz, 13 %-uk pedig cseh és szlovák volt.⁶³

Uralkodói utasításra október 19-én 348 vádlottat felmentettek,⁶⁴ a többi foglyot október 29-én engedték szabadon. Ekkor már sorra alakultak a nemzetiségi alapon szervezett tanácsok, felbomlott a rend és a fegyelem. A flottát október 30-án, a császár és király parancsára adták át a Jugoszláv Nemzeti Tanács képviselőinek.⁶⁵ Cattaróban november 1-jén vonták le utoljára a Császári és Királyi Haditengerészet lobogóját.⁶⁶

A lázadást természetesen belső vizsgálat is követte, ezt Károly István főherceg vezette. Megállapították, hogy a tisztikar viszonylag idős, ezért nem képes megfelelően ellátni feladatát és megfelelni a kor kihívásaira, illetve azt is, hogy a lázadást nem elsősorban a nemzeti ellentétek, hanem a rossz szociális viszonyok és körülmények okozták. Ezekkel a tisztikar jó része is tisztában volt, ugyanakkor a fiatalabb tisztek meglepő nyíltsággal nyilatkoztak az eseményekről.⁶⁷

Utóélet, összegzés

A cattarói matrózlázadás ugyan véget ért 1918. február 3-án, de a lázadók szociális és egyéb követeléseit és az általuk képviselt eszmék a Monarchia végnapjaiban ismét felbukkantak, viszont ekkor már nem volt hatalom, ami meggátolja sikerüket.

Az Osztrák – Magyar Haditengerészet, ahogy az egész birodalom is, 1918 novemberének első napjaiban szűnt meg létezni. A tisztek és a nem tengeremelléki légénység később hazatérhetett, a hajók pedig vagy a megalakuló Jugoszláv Haditengerészethez, vagy jóvátétel tárgyaként valamelyik antant országhoz kerültek.⁶⁸

A cattarói matrózlázadásban részt vett tengerészeket országonként és korszakonként más-más fogadtatásban részesítették. A lázadást érthető módon elítélték Ausztriában és Magyarországon is, de a Szerb – Horvát – Szlovén Királyságban sem engedélyezték a tízéves jubileumi ünnepség megtartását arra való hivatkozással, hogy a lázadók bolsevikok voltak. A csehszlovák „Az egykori hadiflotta matrózainak egyesülete” igyekezett a felkelés szláv vonulatát kihangsúlyozni, így megértésre talált az állami vezetés részéről. Hasonló próbálkozások voltak Olaszországban is.

⁶³ SONDHAUS (2001): 202., MERÉNYI, i. m. 156.

⁶⁴ Uo. 156-168., SONDHAUS (2001): 204.

⁶⁵ MERÉNYI, i. m. 169-171.

⁶⁶ MERÉNYI, i. m. 173.

⁶⁷ SONDHAUS (1994): 325.

⁶⁸ CSONKARÉTI (2012): 202-203.

Magyarországon 1958-ban emlékkiállítás, az 50. évfordulón pedig Károlyi Mihályné védnökségével díszvacsorát szerveztek, amire meghívták az egykori felkelőket is. Ennek ellenére – ahogy az már említésre került – a felkelés magyar nyelvű szakirodalmá igen csekély. A magyar veteránok ugyanakkor rendszeresen összejártak az 1980-as évek elejéig, valamint levélben is tartották egymással a kapcsolatot.⁶⁹

Összegzésként megállapítható, hogy bár a cattarói matrózlázadás nem érte el célját, közvetve jelentős hatást gyakorolt a Monarchia haditengerészetére – elég itt például a parancsnokváltásra gondolni.

Az is megállapítható, hogy a lázadók nem „másolták” az oroszországi eseményeket: követeléseik elsősorban szociális jellegűek voltak és eleinte az államrend megváltoztatása sem szerepelt céljaik között, valamint szervezettségben is jóval elmaradtak az oroszországi kommunisták mögött, emellett nem törekedtek azok megváltoztatására sem.

A felkelés mind a haditengerészet, mind a Monarchia szempontjából jelentős eseménynek tekinthető: a vezetés ekkor szembesült először ekkora mértékű (és nagyszámú harceszközt érintő) megmozdulással, ráadásul a Monarchia első védelmi vonalában, az addig stabilan tartott Adrián. Ennek ellenére – vagy éppen emiatt volt igen enyhe a megtorlás is.

Magyarországon a politikai környezet sokáig nem kedvezett a haditengerészet kutatásához – ez alól kivétel a cattarói matrózfelkelés volt.

Többek között ezek miatt is érdemes további kutatásra a cattarói matrózlázadás és természetesen a Császári és Királyi Haditengerészet is.

Abstract

In spite of the fact that the Cattaro Mutiny lasted only three days, it was a very significant episode in the history of the Austro-Hungarian Navy. On 1 February 1918 seditious sailors took over several old battleships and armored cruisers and auxiliary ships at the Cattaro naval station. The rebellion was caused mostly by social problems and general insensitivity and shortage of sustenance but also had a national side in the multiethnic Austro-Hungarian Monarchy.

The mutiny ended with only a few casualties and was followed only by minor sanctions but played quite a meaningful role in the dissolution of the Monarchy. Both Czechoslovakian and Hungarian communists considered the events as the root of their struggle and the first milestone in their revolution. Due to the political tension, researching the events of February 1918 was difficult until 1990, and previous works on the events were written from the angle of class war and were loaded with ideology.

As such, it is necessary to reconsider and re-research the topic as well as the complete history of the Austro-Hungarian Navy with an ideology-free approach.

⁶⁹ MERÉNYI, i. m. 176–182.